

Podružnična cerkev sv. Andreja v Merčah v povirski fari

**Ob blagoslovitvi novih zvonov
na tretjo velikonočno nedeljo ali
drugo nedeljo po veliki noči 18. aprila 2010**

Cerkev sv. Andreja v Merčah

je podružnica v župniji Povir na Krasu. Danes je v koprski škofiji, nekdanj pa je spadala v tržaško škofijo. Prva znana omemba cerkve v Merčah¹ v popisu škofij leta 1665 jo navaja kot cerkev sv. Pavla, po popisih premoženja cerkva v letih 1684 in 1690 ter v zapisniku vizitacije tržaškega škofa Janeza Frančiška Millerja leta 1693² pa je bila posvečena sv. Andreju apostolu.

Andrej je bil ribič v Betsajdi v Galileji. Najprej je postal učenec sv. Janeza Krstnika, pozneje pa prvi z imenom omenjeni apostol Jezusa Kristusa, zato mu pravijo tudi »prvopoklicani«. Po svojem misijonskem potovanju v krajih okoli Črnega morja in v Grčiji se je verjetno ustalil v Patrasu. Tam so ga dali v času Neronove vladavine prijeti, in ker ni hotel darovati poganskim bogovom, so ga leta 60 ali 62 po našem štetju usmrtili na poševnem križu. Odtlej se tak križ imenuje Andrejev križ in je eden izmed značilnih svetnikovih atributov na upodobitvah. Andrejev god se praznuje na dan njegove smrti 30. novembra.

V merčanski cerkvi je vsako leto maša na ta jesenski dan; spomladi, štirinajst dni po veliki noči, pa se po vaškem izročilu praznuje obletnica žegnanja zvonov iz leta 1931.

Pravilno usmerjena cerkev sv. Andreja stoji v obzidanem pokopališču na nekoliko privzdignjenem svetu severno od vasi. K njej se pride z vzhodne strani skozi lep kamnit porton z dvokrilnimi železnimi vrati. V tlorisu cerkve si od vzhoda proti zahodu sledijo prezbitenarij z zakristijo, prizidano na severni strani, ladja in vhodna lopa, po domače *lúpa*. Prezbitenarij je tristransko zaključen, pravokotna ladja je širša in višja od njega. Zidana lopa pred njo se odpira na južno in zahodno stran z ločnima portonoma. Cerkev je vsa kamnita, tudi njene strehe, ki so pokrite s *škrkami*, značilno starinsko kraško kritino.

V pročelju, s katerega se dviga v nebo lepa dvonadstropna zvončnica iz klesanega kamna, je pravokotna lina s simsom, ki ima tik nad okroglo odprtino vklesano letnico 1597 in inicialki M. C. Verjetno pomenita ime in priimek zidarskega mojstra. Ta lina je zdaj zazidana in je ni videti s tal, ker jo zakriva zaprto ostrežje lope.

Pod lopo sta še dve letnici. Na nogi dvorodne kamnite klopi na severni strani je vklesana letnica 1779, na portalu v cerkvenem pročelju pa beremo letnico 1836 in inicialki A. K. Tudi ti dve začetnici še nista razvozlani, verjetno pa pomenita ime in priimek takratnega ključarja ali *starešine* te cerkve.

Notranjščina je opremljena s tremi oltarji. V prezbitenariju, ki ga od ladje loči ograja oziroma obhajilna miza iz kovanega železa,³ je veliki oltar sv. Andreja stebrnega tipa. Po mnenju umetnostnih zgodovinarjev je bil izdelan v 19. stoletju, a v baročni tradiciji. V oltarni niši ali tronu je mavčni kip sv. Andreja, ki ga je leta 1908 izdelal in se nanj podpisal kamniški podobar Fran Ksaver Tončič.⁴ Nadomestil je nekdanji star lesen kip tega svetnika. Levo in desno od njega sta cementna kipa sv. Mateja in sv. Simona.

¹ Vas Merče pa se omenja že v listini z dne 29. avgusta 1252, v kateri koroški vojvoda Bernard med drugim izjavlja, da so on in njegovi predniki podarili samostanu v Rožacu posesti na Krasu, in sicer v krajih Sežana, Žirje, Pliskovica, Merče, Dane, Križ, Šepulje, Skopo, Dolnje Ležeče, Brdo, »Selchach«, Utovlje, Dobravljje, Godnje, Opatje selo, »Fontana«, Gorjansko in Šmarje.

² V tem zapisniku piše, da so bili takrat v cerkvi trije oltarji, posvečeni sv. Andreju apostolu, sv. Mihaelu nadangelu in sv. Primožu.

³ Verjetno je bila ta ograja postavljena v začetku 20. stoletja.

⁴ Fran Ksaver Tončič se je rodil leta 1865 v Črnem Vrhu nad Idrijo in umrl leta 1919 v Kamniku. Kiparstva se je izučil pri stricu, podobarju Matiji Ozbiču v Kamniku. Leta 1888 se je tam osamosvojil in leta 1892 se je oženil. Na Primorskem najdemo njegove kipe iz umetnega kamna, ki kažejo vpliv nazarenske stilne smeri, v cerkvah v Gornji Branici, Podnanosu, Prvačini, Podragi, Povirju, Razdrtem, Selu na Vipavskem in v Trstu.

V kotu ob levi steni slavloloka je stranski oltar s kipoma sv. Primoža in Felicijana, izdelan v poznobaročni tradiciji, pred desno steno slavloloka pa kamnit oltar stebrnega tipa s kipom sv. nadangela Mihaela v boju z Luciferjem, izdelan okrog sredine 18. stoletja v poznobaročnem slogu.

Od premične opreme kaže omeniti križev pot, ki ga je leta 1842 naslikal idrijski slikar in podobar Luka Čeferin.⁵ Na južni steni ladje je kip Srca Jezusovega, južnotirolsko delo iz druge četrtine 20. stoletja.

Stavbna zgodovina cerkve

Umetnostni zgodovinarji ugotavljajo, da je cerkev v svojem jedru gotska. Verjetno bi lahko prezbiterij in ladjo datirali z omenjeno letnico 1597, kar pa pomeni, da je prekoračila formalno skrajno mejo pozne gotike, postavljeno sredi 16. stoletja. Na zunanjsčini kažeta značilnosti pozne gotike pritlični okenci v pročelju, ki imata poševno posnete notranje robove. V južnih stenah cerkve so bila majhna okna s šilastimi loki in globoko posnetimi ostenji.⁶ Na hrbtni strani prezbiterija je le malo nižje od žlebasto spodrezanega napušča in strešnega kapa videti izbočen kamnit križec v krožnem polju. Na lepo klesanih vogelnikih ladje in prezbiterija pa pogrešamo kamnoseške znake, ki so bili običajni »podpisi« gotskih kamnosekov. S stilno oznako gotike se sklada tudi notranjščina prezbiterija s šilastim slavlolokom in rebrastim obokom. Slavlolok iz klesanega kamna, zdaj skritega pod opleskom, ima močno posnete robove, ki se spodaj končajo na plosko ajdovo zrno. Obok nosijo zvezdasto razporejena kamnita rebra klinastega profila, oprta na konzole in v stičiščih povezana s sklepniki v obliki ščitkov. Samo masivnejši osrednji sklepnik je okrogel in okrašen z vrvičasto obrobo.

Kot kažejo zgoraj navedene letnice, skopi arhivski podatki in stilne značilnosti nekaterih kamnoseških stavbnih členov, so potem merčansko cerkev dozidavali, prezidavali, popravljali in opremljali skozi 17., 18. in 19. stoletje ter vse do današnjih dni.

Prvotna gotska cerkev je imela nižjo ladjo, kot je zdaj, s prezbiterijem je bila pod enovito kamnito streho. Na pročelju je najbrž imela preprosto zvončnico z eno ali dvema linama za zvonove.

Vhodna lopa ji je bila prizidana v 18. stoletju. Če sodimo po letnici na kamniti klopi pod njo, za katero so plačali kamnoseku 4 dukate, so jo verjetno dokončali leta 1779. V tistem času so morali tudi temeljito popraviti vrh cerkvene strehe, kakor kažejo večji izdatki za trame strešnega slemenja in nadomestne strešne skrile leta 1782.

O tem se lahko poučimo v edinem ohranjenem urbarju cerkve sv. Andreja v Merčah. Pisan je v italijanščini, prvi vpisi v njem pa so iz leta 1782. Stroške za zidarska, kamnoseška in druga dela in popravila so krili iz cerkvenega premoženja. Iz letnih obračunov cerkvenih ključarjev o dohodkih in izdatkih razberemo, da je cerkev imela vinograd v Štjaku na Vrhéh – zanj je skrbel *majer*, oskrbnik, ki so mu plačevali po 12 ducatov na leto –, oljčnik pri Proseku in njive v Merčah, na katerih so sejali pšenico, rž, ječmen, proso in ajdo in sadili koruzo. V svoji

⁵ Luka Čeferin se je rodil leta 1805 v Leskovici pod Blegošem. Učil se je pri podobarju in slikarju Janezu Groharju na Gornji Sorici in na akademiji na Dunaju. Naselil se je v Idriji in tam do smrti leta 1859 neutrudno delal. Naredil je menda 40 križevih potov, 23 oltarjev in več kot 70 oltarnih slik.

Da je križev pot, ki je v cerkvi v Merčah, leta 1842 naslikal Luka Čeferin, je povedal Franc Škrinjar, Mežnarjev iz Povirja, ki je videl in fotografiral ta podatek na hrbtni strani ene izmed slik. On je tudi slišal, da je to nekdanji povirski križev pot. Potrdilo o postavitvi križevega pota z dne 24. maja 1886, ki visi uokvirjeno na steni v zakristiji cerkve v Merčah, se mora torej nanašati na neki drug križev pot, ki je bil prej v tej cerkvi.

⁶ Gornji del enega takega gotskega okna, ki je bil najden v zidu *kapele*, stare mrliške vežice, je zdaj ponovno vzidan v okvirju stenske niše v novi mrliški vežici. Drug šilast gornji del gotskega okna, ki se je zlomil, leži na deponiji za cerkvijo.

lasti je imela tudi ovce, saj je poleg dohodkov od zemlje, ki se je dajala v najem, dobivala desetino od njih, se pravi vsako deseto jagnje.

Cerkveno ladjo so najverjetneje zvišali v prvi polovici 19. stoletja, ko so cerkev tudi drugače temeljito predelali in olepšali v skladu s takratnim estetskim okusom. Barvna ločnica v starih ometih stranskih fasad in oblika klesanih vogelnikov kažeta, da so jo zvišali za približno šest vogelnikov. Takratne dozidave in prezidave cerkve najbrž okvirno zamejujeta vklesani letnici 1836 na njenem glavnem portalu in 1851 na bazah stebrov pevskega kora. Leta 1838 so na severni strani prezbitarija prizidali zakristijo z enokapno streho. Datirana je z letnico na portalu, ki vodi vanjo iz prezbitarija. Stavbna lupina cerkve je v tistem času dobila številne nove kamnoseške člene. Na zunanjsčini cerkve je treba poleg glavnega portala v pročelju omeniti zlasti večja pravokotna okna v stranskih stenah ladje in prezbitarija ter polkrožna okna v zvišanih stranskih stenah in manjši podstrešni pravokotni okni v pročelju ladje. Pravokotna okna v stranskih fasadah so nadomestila prejšnja gotska okna s šilastimi loki. Sočasno so v ladji postavili lesen kor na kamnitih stebrih, na katerega vodijo kamnite stopnice, razgibali njene visoke stene s toskanskimi pilastri, ki jo delijo na tri pole, in s profiliranim venčnim zidcem, ki teče tik pod lunetnima oknoma, ter naredili lesen in ometan obokan strop, tako imenovan zrcalni strop. Ladjo je leta 1902 prepleskal in poslikal slikar samouk Ivan Strnad, ki se je na sliki nad slavolokom tudi podpisal.⁷ Verjetno so v tistem času, se pravi na začetku 20. stoletja, položili v ladji in prezbitariju nov tlak iz barvnih šamotnih ploščic, s katerimi so menda kar prekrili stare klesane *škrle*.

Rojnova zvončnica

Posebno poglavje stavbne zgodovine merčanske cerkve je njena imenitna zvončnica z linami za tri zvonove, ki so ji na Krasu in tudi v povirski župniji po starem navadno rekli *ter*, v Merčah pa tudi *lajblc*. Žal ni datirana, po obliki, stilu in kamnoseškem okrasju pa jo precej prepričano pripisujemo stavbarju Anžetu ali Janezu Rojini iz Brezovice v Brkinih, ki je sezidal precej cerkva in zvonikov v Brkinih, na Krasu in v tržaškem zaledju. O njem tudi zanesljivo vemo, da je v letih 1659–1661 sezidal zvonik pri župnijski cerkvi sv. Petra v Povirju in leta 1668 postavil znamenito zvončnico cerkve Marijinega vnebovzetja v Šmarjah pri Sežani. V latinskem napisu na njej se je podpisal s kraticami: M(AGISTER) I(OANNES) R(OINA). Merčansko zvončnico je najverjetneje naredil v osemdesetih letih 17. stoletja, prej kot je 24. marca 1687 »odšel iz tega življenja v boljše življenje«. Možno pa bi bilo tudi, da jo je kasneje naredil njegov sin Luka Rojina, ki je nasledil njegovo delavnico in njegov stil.

Če lahko avtorstvo te zvončnice dokaj zanesljivo pripišemo delavnici mojstrov Rojina v Brezovici, pa se spričo nekega izročila zastavlja tehtno vprašanje, ali je bila sprva narejena za cerkev v Merčah ali za neko drugo cerkev na Krasu. Po ustnem izročilu v Skopem je namreč bila ta zvončnica do leta 1800, ko so Skopeljci zidali pravi zvonik, na njihovi cerkvi. »Ko so začeli delati novi zvonik, so prodali stari *ter* v Merče«, ⁸ je v Zgodovinskem mozaiku Primorske zapisal tomajski župnik Albin Kjuder.

V prid mnenju, da je bila zdajšnja merčanska zvončnica narejena za cerkev v Merčah, bi govorilo že omenjeno dejstvo, da je mojster Anže Rojina naredil že dva imenitna zvonika cerkva v bližnji okolici, oba v povirski župniji, a to še ne more biti dokaz. Morda skopeljsko

⁷ Ivan ali Janez Strnad se je rodil leta 1876 v Komnu in umrl leta 1919 v Sežani. Kot slikar samouk se je preživljal z dekoriranjem cerkva po Krasu in v Istri (leta 1897 v Sušaku pri Jelšanah, 1900 v Obršljanu pri Komnu, 1902 v Merčah in na Guri nad Povirjem, 1903 v župnijski cerkvi v Povirju).

⁸ Znanih je še nekaj podobnih pripovedi o prenosu zvončnice z ene cerkve na drugo. Po ustnem izročilu v Pliskovici so tamkajšnjo zvončnico prodali v Šmarje pri Sežani, enako so povedali Virgilu Ščeku v Avberu, v Lokvi pa je slišal, da so Lokavci prodali zvončnico s cerkve sv. Mihaela v Gabrče pri Senožečah. Vendar vse kaže, da so ta izročila brez podlage.

izročilo le ni iz trte izvito in je bodisi Anže ali pa Luka Rojina res naredil to zvončnico za skopeljsko cerkev, in ne za merčansko?

Če so prvotno gotsko cerkev v Merčah višali v prvi polovici 19. stoletja, so morali takrat najprej odstraniti obstoječo nižjo streho in prav tako tudi zvončnico, kakršnakoli je že bila. Ko so zvišali obodne stene ladje, so naredili novo, višjo streho in na zdajšnje mesto postavili zdajšnjo zvončnico. Ko so konec leta 2009 obnavljali zvončnico in cerkveno pročelje in so z njega stolkli star omet, se je pod njim pokazal obris prvotnega nižjega pročelnega zatrepa, po domače *svisli*, ki je bil na vrhu dosti preozek, da bi lahko bila na njem stala zdajšnja velika in široka zvončnica. To dejstvo bolj pritruje skopeljskemu izročilu.

Verjetno je bila zvončnica na svojem zdajšnjem mestu vsaj že leta 1821, ko se v cerkvenem urbarju omenja neko popravilo pri zvonovih. Za 13 goldinarjev ga je opravil Janez Antončič. Znano je, da je na Krasu v drugi polovici 18. stoletja zidal zvonike mojster Janez Antončič od Antončičevih v Utovljah, ki je zaslovel, ko je leta 1770 postavil zvonik pri domači cerkvi sv. Jošta. On ni mogel delati na zvončnici v Merčah, saj je že leta 1803 umrl, morda pa je to delo opravil njegov sin Janez, ki se je rodil leta 1773 in umrl leta 1848.⁹

Stari merčanski zvonovi

V linah merčanske zvončnice so do začetnih let prve svetovne vojne viseli trije zvonovi. Najstarejši znani zvon med njimi je bil iz leta 1632. Prej kot so ga med vojno pretopili za topove, pa so ga podrobno popisali. Napis na njem se je glasil: SANCTA BARBORA ORA PRO NOBIS 1632. Na njem so bili še grb s poškodovanim napisom: COMITIS TADIOLI [...]ORIS PERGAMENSIS, mojstrski podpis z doslej nerazjasnjenimi kraticami zvonarja: G. F. L. in še nedoumljivo zaporedje posameznih črk A F H V R H Z C H Z G nad podobo plamenečega Srca Jezusovega. V cerkvi na Taboru nad Vrabčami je bil Mariji posvečen zvon s podobnim napisom iz leta 1630 in z enakim zagonetnim kratičnim podpisom livarja, a s prilastkom GORICIENSIS. Po tem vemo vsaj to, da je bil skrivnostni zvonar iz Gorice.

Drugi znani star merčanski zvon še visi v zvončnici. Omenjen je bil tudi v urbarju: prav na začetku beremo kasnejši vpis v okorno zapisani narečni slovenščini, ki se v nekoliko poknjženi obliki glasi: »*Postaulen an nov Zgun ta večje v ter Cerkvi per Svetemu Andreje v Merčah na 5. november 1848.*« V napisnem pasu zgoraj teče napis: SANCTE ANDREA ORA PRO NOBIS 1848, pod reliefno podobo sv. Andreja piše ANDREA, v kartuši spodaj pa je mojstrski podpis: OPUS ANDREAE DOMINCO GORITIAE. Tudi o tem goriškem zvonarju ni podatkov, oblika priimka pa dá misliti, da je bil mogoče celo slovenskega rodu.

Novi zvonovi leta 1931

Prva svetovna vojna je vzela merčanski cerkvi dva zvona, ostal ji je le tisti iz leta 1848. Po vojni je država Italija, ki si je priključila Primorsko, cerkvam vračala odvzete ali uničene zvonove. Financirala jih je s sredstvi od vojne odškodnine in vojnega plena, ki jih je dobila od premagane Avstro-Ogrske. Cerkev v Merčah je, tako kakor tudi druge cerkve v povirski župniji, dobila šele leta 1931 dva zvona, ki pa so ju morali plačati župljani sami. Kje sta bila ulita in kaj je pisalo na njima, ni znano. V povirski župnijski kroniki je vračanje zvonov v Povirju in v Merčah tistega leta takole opisano: *Leta 1918 od bivše Avstro-ogrske monarhije za vojne namene rekvirirani zvonovi so se zopet povrnil na svoja odmerjena mesta. Ker se je za zvonove prejeto svoto podpisalo vojno posojilo, a ista bila izgubljena, ni preostalo drugo kakor da se je ista svota nadomestila z dobrovoljnimi darovi in da je mogel župnik rekvirirane*

⁹ O Janezu Antončiču mlajšem imamo samo matične podatke in ni znano, ali je nadaljeval s poklicem svojega očeta.

zvonove nadomestiti z novimi, je zahtevano vsoto odposlal na kraljevo ministerstvo, katero je po preteku 15 mescev cerkvam odvzete zvonove nadomestilo z novimi. Priprave za sprejem novih zvonov so bile nad vse veličastne. Vrli mladenči in mladenke so okrasile vozove, kateri so imeli pripeljati že dolgo pogrešane, ljudstvu tako priljubljene klicarje božje. Ko so se prikazali vozovi, so topiči s svojimi streli naznanili njih prihod. Željno je ljudstvo pričakovalo blagoslov zvonov, ki se je vršil dne 25. marca ob 4. ure popoldne. Cerkev je bila okinčana kakor še nikoli poprej. Blagoslov je opravil upokojeni katehet Mons. preč. g. Bruno Kratzig iz Trsta ob asistenci treh duhovnikov in domačega župnika. Slovesnosti se je udeležilo ogromno število domačih župljanov kakor tudi vseh sosednih župnij. Pri blagoslovu ali krstu zvonov so kumovali za Povir sledeči: Jožef Mahnič, posestnik in gostilničar iz Povirja h. št. 53, Jožef Perhavec, posestnik in gostilničar iz Povirja h. št. 75, Franc Mahnič, posestnik in gostilničar iz Gorenj h. št. 28 in kumice so bile Ivanka Mahnič žena Franca, Antonija Mahnič žena Andreja iz Povirja in Lea Kocjan iz Žirij. Za zvonove iz Merč pa so bili kumi¹⁰ Alojzij Živec iz Merč h. št. 18, Valentin Kariž iz Merč h. št. 12 ter za kumice Franca Živec in Ljudmila Kariž, obe iz Merč. Blagoslov istih je opravil sam župnik dne 19. aprila na opasilo ob 4. uri popoldne ob velikim številu domačega in tujega ljudstva. Tudi tukaj je bila cerkev krasno in okusno okinčana.

Vendar ni trajalo dolgo, ko je Italija vzela oba nova zvona za vojne potrebe. Med drugo svetovno vojno, leta 1942, so Italijani sneli iz lin mali in srednji zvon in ju spustili kar na škrláto streho lope pod zvončnico ter jo s tem poškodovali.¹¹

Popravila in opremljanje cerkve ter urejanje njene okolice v novejšem času

Poškodovano streho lope so popravili šele spomladi leta 1986. Vodja del je bil Ivan Žiberna, Žvabov, nadzor pa je izvajal Rado Mlakar, Ježinov, oba doma iz Merč. Izvajalec je bilo podjetje Kraški zidar iz Sežane, glavno delo pa je opravil zidar Franc Rodica, Rešetinov iz Šmarij pri Sežani, eden redkih takratnih mojstrov, ki so še znali pokrivati strehe s škrlami.¹²

Najprej so streho razkrili, zamenjali poškodovane dele goltniškega ostrešja z novimi, pritrdili na obstoječe hrastove plohe ostrešja nove smrekove deske, nanje položili strešno lepenko in pokrili s škrlami. Manjkajoče škrlje so dobili s strehe podrte zidanice Necovih v Žirjah. Zanje so plačali 10.000.000 dinarjev. Stene lope so povezali z vodoravnimi jeklenimi vezmi, da jih teža kamnite strehe ne bi širila, domačina Darij Volk, Fedlétov, in Bine Živec pa sta v njej naredila še lesen strop. Pri čiščenju po koncu del je sodelovalo štirinajst vaščanov, vsak po sedem ur. Celotno investicijo, ki je stala 25.000.000 dinarjev, je krila Občina Sežana.

Postopoma so popravljali in izboljševali tudi cerkev samo in njeno opremo.

Leta 1965 sta domača mizarja Alojz in Darij Volk, Fedlétova, popravila in lakirala klopi in spovednico. Trideset let kasneje, na dan 13. marca 1996, je v cerkvi zasvetila električna luč, dotlej pa so v njej še svetili s svečami. Delo sta vodila Darjo Kocjan, Sektinov, in Samo Lah

¹⁰ V Merčah rečejo zdaj botrom *kompáreti*.

¹¹ Po pričevanju Zore Filipčič, Očárjeve iz Merč, so bili zvonovi iz kraških cerkva še leta 1970 deponirani na vrhu pri sv. Justu v Trstu.

¹² Ko sem leta 1997 obiskal Franca Rodico v Šmarjah, je takole opisal izdelavo škrláto strehe: *Cimper škrláto strehe je iz hrastovega lesa. Sestavljajo ga pozidnice, ki ležijo vzdolž stranskih zidov, grede, ki ležijo prečno z zida na zid, v grede pa so upetáni konji. Na konje so s strani ušlesane še vodoravne vezi. Vrh konjev so pritrdjeni múžlarji, debeli 5 do 8 centimetrov. Grede, konji in vezi so med sabo povezani z rešeljikovimi klini.*

Prva vrsta škrlí na kapu so *krívence*, ki visijo navzven le za en las. Potem se vrstijo škrlí, ki morajo biti spredaj ošpičene. Vsaka škrla se mora trikrat *križat*. Stavijo se v malto, vendar malta ne sme gledati ven, da ne vleče vlage noter. Te škrlí so proti vrhu zmeraj krajše. Nazadnje pride *vrh* iz klesanih slemenjakov, ki so približno 20 cm visoki in 25 do 30 cm široki.

iz Merč, sodelovalo pa je še nekaj drugih vaščanov. Električni priključek je bil plačan iz cerkvenega denarja, delo in material pa so prispevali vaščani.

V letih 1998–1999 so v cerkvi obnovili križev pot in križ, pobarvali železno ograjo prezbiterija, lestence za sveče pa so predelali za električno razsvetljavo. Pri tem so sodelovali Viljan Škrinjar, Kovačev, Darij Volk, Bernarda in Marjan Zupančič, Rebceva, Marija Družina, Škofova, Dean Kariž, Tombinov, in še nekaj vaščanov. Za to obnovo plačali vaščani 92.655 tolarjev.

Ker je bila skodela samostojnega kropilnika pod lopo ukradena, sta leta 2000 sklesala novo kamnoseka Ivan in Denis Žibera, Žvabova, ki sta se na njej tudi podpisala z začetnicami Ž.I.D. Vse delo sta opravila zastonj, Ivan pa je daroval tudi kamen.

Urejanje pokopališča in napeljava vodovoda

V pomladnih mesecih leta 2002 so potekala sklepna dela pri urejanju pokopališča. Takrat je bil speljan vodovod do pokopališča oziroma do pipe z novim kamnitim lijakom za pokopališkim portonom desno. Tudi ta lijak nosi podpis z začetnicami Ivana in Denisa Žibera, na njem pa so vklesane tudi črke V S M, kratice Vaške skupnosti Merče. Za ves vodovodni material je plačala vaška skupnost 150.000 tolarjev.

Zid ob lijaku sta pokrila z masivnimi kamnitimi ploščami Herman in Samo Lah; klop ob njem je naredil mizar Darij Volk, železni porton pa sta popravila Robert Bekar, Bekarjev, in Dean Kariž, ki je opravil tudi vsa vodovodna dela.

Sočasno so z delovnimi akcijami vaščanov pod vodstvom Draga in Ivana Žibera, Žvabovih, položili tudi del novega kamnitega tlaka ob cerkvi. Izkop zanj je opravil s strojem Milan Gulič za 12.000 tolarjev, kamnite plošče pa so nabavili pri kamnoseku Janku Tavčarju v Povirju. Stale so 50.000 tolarjev.

Otvoritev vodovoda na pokopališču je bila 14. aprila 2002. Ta čast je pripadla takrat petletnima vaščanoma: Sektinovemu Luki Kocjanu in Tombinovi Lari Kariž.

Celotna investicija vodovodnega omrežja za pokopališče in okolico je znašala 1.687.414 tolarjev. Plačali sta jo Krajevna skupnost Sežana in Občina Sežana, za vodovodni priključek pa je plačala Vaška skupnost Merče 144.000 tolarjev.

Obnova vhodne lope in restavriranje tabernaklja

Ker je omet na lopi dotrajal, ga je bilo treba odstraniti in lopo na novo ometati. Delo se je začelo v soboto 20. septembra 2003, zaradi časovne stiske pa ga je bilo treba porazdeliti med več skupin. Vsaka skupina je ometala eno steno lope. Okrog nje so napravili betonski pločnik, ki so ga nameravali obložiti s kamnitimi ploščami, vendar to ni uspelo. Takrat so tudi popravili del pokopališkega zida ob električni omarici, ki se je porušil zaradi dotrajanosti. Ta dela so dokončali 22. novembra 2003.

Tako so v letu 2003 opravili 275 prostovoljnih delovnih ur, 28 delovnih ur s traktorjem s prikolico in 32 delovnih ur z mešalnikom za beton. Krajevna skupnost Sežana je prispevala 1500 kg maltita, 900 kg cementa, 7 m³ peska in 12 m² armaturnih mrež.

Za vaški praznik je restavrator Leopold Strnad iz Sežane obnovil tabernakelj v cerkvi, za kar so plačali vaščani 200.000 tolarjev. Ivan in Denis Žibera pa sta izdelala kamnit ambon za mašne knjige in ga podarila cerkvi in vaščanom.

Nova mrliška vežica

Predlog za gradnjo mrliške vežice je bil dan na sestanku vaške skupnosti 20. oktobra 1997, marca 1999 pa je bila s sodelovanjem območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine v

Novi Gorici izdelana idejna zasnova za obnovo in dograditev obstoječe vežice oziroma *kapele*. Konec leta 2003 sta prevzela urejanje dokumentacije zanjo Dean Kariž in Ivan Žiberna. Dne 23. januarja 2004 je bil na sestanku v vaškem domu vaščanom predstavljen nov idejni načrt z vsemi podrobnostmi gradnje. Velik poudarek je bil dan njeni umestitvi v prostor in skladnosti s cerkvijo. Dne 6. septembra 2005 so pridobili gradbeno dovoljenje za novo mrliško vežico, 7. oktobra pa so vaščani že začeli podirati staro *kapelo*. Pri tem so našli v njeni levi steni kose dveh kamnitih šilastih gotških oken. Očiščeno kamenje in plošče tlaka so shranili na sosednji parceli, ki je last Ivana Žiberne. V tej akciji, ki se je končala 9. oktobra 2005, je sodelovalo devetnajst vaščanov iz sedemnajstih hišnih števil, opravili pa so skupno 77 delovnih ur.

Marca 2006 se je začela gradnja nove mrliške vežice po načrtu, ki ga je izdelal Arhe inženiring oziroma arhitekt Vladimir Krajcar v Ljubljani. Gradbena dela je opravila Komunala Sežana, kamnoseška dela, strojne instalacije, električno napeljavo, mizarska dela in končno čiščenje pa so opravili Merčanci sami.

V nedeljo 6. aprila 2008 je sledila slovesna blagoslovitev nove vežice z govori, kulturnim programom in izročitvijo njenega ključa. Mašo v cerkvi je vodil koprski škof monsignor Metod Pirih ob spremljavi domačega župnika Jožka Brica in kobjeglavskega župnika Antona Požarja.

Nova zvonova v letu 2010

Zvon iz srede 19. stoletja, ki je dolgo sameval v linah zvončnice, je dobil družbo šele leta 2010. V aprilu letos sta bila v obnovljeno zvončnico obešena nov mali in srednji zvon, ki sta bila ulita v livarni Omco Feniks d. o. o. v Žalcu na Štajerskem. Na enem je podoba sv. Andreja, na obeh pa je okras vinske trte in napis: LETA 2009. Stari zvon tehta 250 kg, srednji zvon 129 kg, mali zvon pa 98 kg. Tudi pri obeh novih zvonovih so uporabili ohranjene kemblje nekdanjih zvonov, ki so jih v ta namen ustrezno prilagodili.

Zvončnico in pročelje pod njo so začeli obnavljati novembra 2009, dela pa je ponovno izvajala Komunala Sežana. Ko so postavili delovne odre, so najprej odstranili stari omet s fasade in jo na novo ometali, kamnito zvončnico pa so očistili temne patine stoletij. Kamnosek Ivan Žiberna je zamenjal poškodovane dele zvončnice in jo je utrdil. Potem je David Žiberna izdelal nove lesene jarme za zvonove, pri izdelavi novega okovja zanje pa so sodelovali Rado Mlač iz Gorenj, Sebastjan Žitko iz Sežane, Peter Švagelj iz Divače ter Dean Kariž, David Bezjak, Rebcev, Robert Bekar in Armando Orel, Bekarjeva, vsi iz Merč. Zvonove je kolavdiral Marko Česen iz Vipave.

Montaža zvonov je potekala v začetku aprila 2010. V soboto 3. aprila so jih dvignili in pritrdili na jarme. Pri tem so sodelovali sami Merčanci: Ivan, David in Denis Žiberna, vsi Žvabovi, Dean Kariž, Robert Bekar, Darjo Kocjan, Ciril Seražin, Lazerčnov, in Tadej Lah.

Naslednji ponedeljek, na dan po veliki noči, je potekala nastavitev zvonov in njihova delna uglasitev. Med preizkušanjem je bila ugotovljena premajhna teža uteži v razmerju z jeklenico in še nekaj pomanjkljivosti pri malem in velikem zvonu. Popravljeni so bili vsi kemblji in obnovilo se je še kovinsko sonce na vrhu zvončnice, ki je vpeto v vrtišče in se vrti po vetru. Pri tem so sodelovali kolavdator Marko Česen, Ivan in David Žiberna, Dean Kariž, Robert Bekar in Armando Orel, Ciril Seražin in Darij Volk.

V torek so bile odpravljene še pomanjkljivosti na malem zvonu in dodane potrebne uteži. Na vseh kembljih so bile v skladu z varnostnimi predpisi pritrdjene varnostne jeklenice. Ta dela so opravili kolavdator Marko Česen, David Žiberna, Dean Kariž, Robert Bekar in Armando Orel, proti koncu dneva pa sta prišla še Ivan Žiberna in Darjo Kocjan. V sredo je sledila montaža varnostnih sponk na zvončnici zaradi varnosti pri kontroli in popravilu zvonov in na jeklenice so bile pritrdjene vlečne vrvi. Jarmi in uteži so dobili še končni premaz. Tega dne so

pri delih sodelovali David Žiberna, Dean Kariž in Robert Bekar. Prejšnje dneve so dela trajala od jutra do večera, tega dne pa so končali že opoldne. Takrat so tudi preizkusili mali zvon. V četrtek 8. aprila so delavci Komunale začeli podirati gradbeni oder, naslednji dan je bil oder odstranjen in okolica cerkve je bila tudi že v grobem očiščena.

Cena zvonov je 4.518 evrov, stroški novega fasadnega ometa in predvidene prenove preostalih kamnitih tlakov ob cerkvi pa znašajo 20.000 evrov, vendar ti zneski še niso dokončni. Denar za ta namen so zbrali Razvojno društvo Merišče v Merčah, vaščani in župnik.

Drobtinice iz zgodovine cerkve v Merčah

Merčanski *mežnarji*

Zadnji pravi merčanski *mežnar* je bil Ivan Kocjan, Jurjev, rojen 19. novembra 1876. Po poklicu je bil čevljar, v cerkvi pa je opravljal delo zvonarja in pomagal duhovniku. Najstarejši vaščani še pomnijo, kako je zvonil z vsemi tremi zvonovi. Z rokami je zvonil z velikima zvonoma, z nogo v zanki vrvi pa z malim zvonom. Delo *mežnarja* je opravljal do smrti 24. marca 1956.

Potem je takratni povirski župnik Jožef Milič zaupal skrb za cerkev Andreju Žiberni, Žvabovemu, od leta 1966 do 26. julija 2006 pa je zanjo skrbela Bernarda Zupančič, Rebceva. Zdaj hrani cerkveni ključ njen sin Marjan.

Zvonjenje

Ob različnih dogodkih je različno zvonilo. Ob smrti moškega so zvonili trikrat, ob smrti ženske dvakrat. Z malim zvonom so klicali na delovne akcije, po domače na *rabúto*, in opozarjali na požare ali druge nesreče. Ker je bilo nekdanj v vasi dosti slamnatih streh, je imel ta zvon precej pomembno vlogo.

Različni načini zvonjenja so že zdavnaj šli v pozabo. V zadnjem času je edini preostali zvon oznanjal samo praznične in druge maše ter smrt v vasi in slovo od pokojnika. Zdaj ni več določeno, kdo bo zvonil, temveč se vaščani za to dogovorijo vsakič sproti.

Stara pesem o odvezitih zvonovih¹³

*Prej tako lepo so peli, grozno bodo zdaj grmeli,
bodo streljali zvonovi in zvonili nam topovi.
Nekdaj turške so topove nam prelivali v zvonove,
prej topove za zvonove, zdaj zvonove za topove.*

**Božidar Premrl
s sodelovanjem Deana Kariža**

¹³ Deanu Karižu je leta 2005 s solznimi očmi povedala to pesem Bernarda Zupančič, Rebceva iz Merč. Zapis pesmi pa je našla družina po njeni smrti. Cela pesem je bila daljša, nastala pa je verjetno med prvo svetovno vojno ali zaradi nje.

Viri in literatura:

- ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE, Dolski arhiv, Raigersfeld, IX, Janez Krstnik Francol, *Opis tržaške dieceze (Ecclesiastica tergestina et alia)*, 1689, fascikel 181, str. 84.
- Attestatio de facta erectione S. Viae Crucis*, 24. maja 1886 (potrdilo na steni v zakristiji cerkve sv. Andreja v Merčah).
- BARAGA, France (na podlagi gradiva Boža Otorepca), *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1, Listine 1246–1255*, Ljubljana 2002, str. 191, št. 172.
- CENČIČ, Mira, Skopo v zrcalu časa, revija *Kras*, številka 97/98, december 2009, str. 76.
- CEVC, Emilijan, geslo Tončič Fran Ksaver, *Slovenski biografski leksikon, Četrta knjiga. Táboorská – Žvanut*. Uredili Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petrè s sodelovanjem uredniškega odbora. Ljubljana 1980-1991, str. 137.
- COSSAR, Ranieri Maria, *Storia dell' arte e dell' artigianato in Gorizia*, Pordenone 1948, str. 83.
- DURISSINI, Daniela, *Diario di un viaggiatore del 1600 in Istria e Carniola*, Monfalcone 1998, str. 94.
- GNIRS, Anton, *Alte und neue Kirchenglocken als ein Katalog der Kirchenglocken im österreichischen Küstenlande und in angrenzenden Gebieten mit Beiträgen zur Geschichte der Gussmeister*, Wien 1917, str. 140.
- HÖFLER, Janez, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Primorska: Oglejski patriarhat, Goriška nadškofija, Tržaška škofija*, Nova Gorica 2001, str. 200.
- KEMPERL, Metoda, Podružnična cerkev sv. Andreja v Merčah, v: *Leksikon cerkva. Dekanija Kraška. 2*. Celjska Mohorjeva družba. Celje 2007, str. 184–186.
- NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA, KAPITELJSKI ARHIV LJUBLJANA, *Nota della valuta, delli Beni Stabili et mouenti, et crediti delle Vener. Chiese, et Confraternità della Pieue di Pourir*, 1684, fascikel 105/9; *Nota bonorum, prouentuum, et pensionum etc. Venerabilium Ecclesiarum, Confraternitatum Parochiae Poviriensis Vicary, et Vicinorum Coopris*, 1690, fascikel 105/3.
- PREINFALK, Miha, *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1. Imensko kazalo*, Ljubljana 2007: Merče.
- PREMRL, Božidar, Stavbarska delavnica družine Rojina v Brezovici v Brkinih v 17. stoletju in na začetku 18. stoletja, v zborniku *Barok na Goriškem – Il barocco nel Goriziano*. Zbral in uredil Ferdinand Šerbelj, Nova Gorica 2006, str. 251–270 (dejanski izid konec aprila 2007).
- PREMRL, Božidar, *Turni, teri, lajblci, preslice. Zgodbe zvonikov s Krasa in okolice*, Kulturno društvo Vilenica, Sežana, julij 2007.
- SCHAUBER, Vera, SCHINDLER, Michael, *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan v letu*, Ljubljana 1995, str. 615-617.
- Slovenski biografski leksikon, Prva knjiga, Abraham - Lužar*, Ljubljana 1925–1932, str. 91.
- URŠIČ, Borut, geslo Strnad Ivan, *Primorski slovenski biografski leksikon, 14. snopič, Sedej – Suhadolc*, Gorica 1988, str. 47.
- Zgodovinski mozaik Primorske. S posebnim poudarkom gornjega Krasa. Zbral in sestavil v letih 1956–1960 Albin Kjuder tomajski župnik /Nova Gorica – Sežana 1971/*, str. 159, 316, 321.
- ŽUPNIJSKI ARHIV POVIR, *Urbarium Ecclesiae S. Andreae Apostoli in pago Merzhe 1782*.
- ŽUPNIJSKI ARHIV POVIR, *Kronika župnije Povir I*, str. 33–34.
- ŽUPNIJSKI ARHIV TOMAJ, Albin Kjuder, *Družinska knjiga Tomaj 2*, str. 98.
- ŽUPNIJSKI ARHIV TOMAJ, Albin Kjuder, *Kronika Tomaj 1–5, Tomaj 5*, str. 1337, 1344, 1365.

Pripovedovalci:

Zora Filipčič, Očarjeva, Cesta na Markovec 5, Koper
Franc Gec, od Blažkovih ta bozih, po starem Kaladinovih, Skopo 39
Dean Kariž, Tombinov, Merče 26 A
Rudolf Kocjan, Sektinov, Merče 4
Vilko Krstan, Skopo 61
Franc Škapin, Očarjev, Merče 28
Franc Škrinjar, Mežnarjev, Povir 25
Janko Tavčar, kamnosek, Povir 54B
Darij Volk, Fedletov, Merče 29a
Bernarda Zupančič, Rebceva, Merče 13
Ivan Žiberna, Žvabov, Merče 11
Lea Žiberna, Žvabova, Merče 11

Fotografiji:

na naslovnici: Dean Kariž
na hrbtni strani: Božidar Premrl

Nekoliko dopolnjena in popravljena verzija 24. avgusta 2012

Božidar Premrl, Ljubljana,
email: bozidar.premrl@siol.net
GSM: 031 220 481

